

WORKING PAPER: ZELFONDERZOEK & ZELFMELDEN

Sinds 2001 is Nederland ondertekenaar van het OESO Anti-Corruptieverdrag. Binnen dit kader wordt de implementatie en de handhaving van het Verdrag geëvalueerd en worden specifieke aanbevelingen gedaan aan landen in de strijd tegen corruptie. Eind 2020 gaf de OESO bij de Phase 4 Evaluatie Nederland nog de aanbeveling dat er duidelijkere richtlijnen moesten worden gegeven aan bedrijven die misstanden willen melden en aan verdachte bedrijven die medewerking willen verlenen aan een onderzoek. Deze aanbeveling is echter nog niet uitgevoerd, waardoor er nu geen duidelijke regels of voorschriften zijn. Transparency International Nederland (TI-NL) vindt het hoog tijd dat de Nederlandse overheid duidelijkheid schept over het zelfonderzoeken en zelfmelden van interne misstanden om zo een integere bedrijfscultuur te stimuleren en te faciliteren.

Er is momenteel niets geregeld wat betreft zelfmelden of zelfonderzoek. Hierdoor zijn vele verschillende interpretaties ontstaan van deze begrippen en ook hoe deze in de praktijk moeten worden uitgevoerd. Vanuit de overheid is er dus weinig duidelijkheid over wat bedrijven kunnen verwachten wanneer zij zelf een melding doen van corruptie of fraude. Wanneer fraude of corruptie binnen een organisatie wordt geconstateerd, is het vaak onduidelijk welke vervolgstappen het beste kunnen worden gezet. Dit leidt ertoe dat bedrijven vaak het melden van zaken bij het Openbaar Ministerie (OM) achterwege laten vanwege de onduidelijkheid en de risico's die een mogelijke strafrechtelijke vervolging met zich meebrengt. Er moeten duidelijke richtlijnen komen over welke eisen gesteld worden aan de uitvoering van een zelfonderzoek. Hierbij gaat het bijvoorbeeld over de *scope* van het onderzoek, maar ook over de kwaliteit van de uitvoering van het onderzoek. Ook ontbreekt inzicht in wat de gevolgen zijn van een zelfmelding bij het Openbaar Ministerie. De onduidelijkheid hieromtrent remt het zelfmelden en zelfonderzoek bij vermeende misstanden af terwijl het als waardevolle bron van informatievoorziening kan dienen, die fraude en corruptie kan voorkomen.

Daarnaast moet er specifiek aandacht worden besteed aan de onafhankelijkheid van degenen die het onderzoek uitvoeren. De Orde van Advocaten heeft al aangegeven dat advocaten bij eigen cliënten altijd een partijdige rol vervullen en daarom in deze onderzoeken geen onafhankelijke rol kunnen spelen. Ook accountants kunnen niet zomaar een onafhankelijk en onpartijdig onderzoek uitvoeren. Er kan al snel de schijn van belangenverstrengeling ontstaan wanneer de uitvoerder van het onderzoek - de accountant - betrokken is bij andere activiteiten bij het bedrijf, zoals het verzorgen en/of controleren van de jaarrekening. Volgens TI-NL kan een accountant die de boekhouding doet of gaat doen bij een bedrijf of de jaarrekening controleert, geen onafhankelijk en onpartijdig onderzoek uitvoeren.

Tijdens het onderzoek moet er rekening worden gehouden met de rechten van de medewerkers die bewijs aanleveren of die worden ondervraagd. Vaak zullen misstanden naar boven komen nadat een medewerker deze intern aankaart. Deze melder moet natuurlijk adequaat beschermd worden. Hoe er met een dergelijke melding wordt omgegaan kan immers ook een goede indicatie geven over de integriteitscultuur binnen het bedrijf en de motivatie interne gevallen van fraude of corruptie aan te pakken. In dit kader wil TI-NL vooral benadrukken dat medewerkers die een verklaring afleggen of anderszins meewerken aan een intern onderzoek soortgelijke bescherming dienen te krijgen als wanneer het onderzoek zou worden uitgevoerd door de autoriteiten. Zij moeten dus duidelijk geïnformeerd worden over mogelijke consequenties van verklaringen, zoals zelf-incriminatie, en bedrijven mogen geen druk uitoefenen op medewerkers om wel of niet bepaalde verklaringen af te leggen. Net als bij een onderzoek door de autoriteiten, zouden medewerkers die ondervraagd worden of een verklaring afleggen bij een intern onderzoek, desgewenst juridisch advies en ondersteuning moeten krijgen.

Voordat een bedrijf überhaupt vrijwillig een zelfmelding doet, willen zij vaak duidelijkheid hebben over de mogelijke consequenties van deze melding. Wanneer een bedrijf uit zichzelf een melding maakt van een vermoedelijk strafbaar feit zou dit juist moeten worden aangemoedigd. Bedrijven zouden een strafkorting moeten kunnen krijgen indien zij volledig meewerken aan het onderzoek, herstelmaatregelen treffen voor het verleden en maatregelen

invoeren om fraude en corruptie in de toekomst te voorkomen. Daarbij is het van belang dat bedrijven van tevoren een inschatting kunnen maken over mogelijke strafkorting en andere voordelen als zij zichzelf melden bij het OM. Deze korting moet ook lonen, zodat de mogelijke risico's van strafrechtelijke vervolging zwaarder wegen dan de kosten en moeite van een zelfonderzoek. In enkele gevallen van minimale schade en een oprechte inzet tot het verbeteren van de integriteitscultuur en het voorkomen van toekomstige misstanden, zou een berisping kunnen volstaan. Uiteraard zal het zelfonderzoek in elk geval uitermate zorgvuldig moeten worden uitgevoerd en later moeten worden geverifieerd door het OM.

Het OM kan zich op deze manier ook meer focussen op complexere zaken bij bedrijven die niet de cultuuromslag maken naar een integere bedrijfsvoering. Deze bedrijven kiezen ervoor geen melding te maken van interne misstanden wanneer deze zijn geconstateerd en maken dus de keuze zichzelf niet te beteren. Momenteel kiezen bedrijven er vaak voor geen melding te doen omdat zij niet weten wat de consequenties zijn. Wanneer deze consequenties duidelijk zijn, ligt het in de lijn der verwachtingen dat bedrijven eerder zelf investeren in het doen van onderzoek en het maken van een melding waardoor deze werkdruk wegvalt bij het toch al onderbezette OM. Zij moeten enkel de bedrijven begeleiden in het uitvoeren van zelfonderzoeken en de bevindingen controleren. De uren die zo vrijkomen, kan het OM investeren in het vervolgen van bedrijven die bewust strafbare feiten achterhouden.

Uiteindelijk zijn er vele voordelen te behalen uit het reguleren van zelfonderzoek en zelfmelden. Het stimuleert bedrijven namelijk actief bezig te zijn met hun interne integriteit. Doordat zij zelf het initiatief nemen om onderzoeken in te stellen naar mogelijke misstanden en gebaseerd op de uitkomsten van deze onderzoeken stappen nemen om soortgelijke misstanden in de toekomst te voorkomen, kunnen zelfonderzoek en het zelfmelden van misstanden een zelfregulerend en reinigend effect hebben voor deze bedrijven. Op de lange termijn zullen steeds meer bedrijven zich bezighouden met hun interne bedrijfscultuur. Zelfregulatie en zelfonderzoek kunnen zo de integriteitsstandaard verhogen die van bedrijven onderling en van de consument wordt verwacht. Het reguleren van zelfmelden en zelfonderzoek zal de algehele integriteit van de Nederlandse private sector ten goede komen. We kunnen hierbij wijze lessen trekken uit de ervaringen van voorlopers op dit gebied, waaronder in Duitsland, Frankrijk, Groot Brittannië en de Verenigde Staten, waar gedetailleerde (voorgenomen) regelingen bestaan inzake zelfonderzoek en zelfmelden.